

Aantekeningen uit de nalatenschap van

drs. J.F. van Os

31-12-1925 – 10-04-2021

© 2021 De erven van drs. J.F.van Os
gelicenseerd onder de
Creative-Commons CC BY-NC 4.0 licentie
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.nl>

U kunt

- het werk delen — kopiëren, verspreiden en doorgeven via elk medium of bestandsformaat
- het werk bewerken — herschikken, veranderen en afgeleide werken maken

onder de volgende voorwaarden:

- Naamsvermelding — De gebruiker dient de maker van het werk te vermelden, een verwijzing naar de licentie te plaatsen en aan te geven of het werk veranderd is. U mag dat op redelijke wijze doen, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat de licentiegever instemt met uw werk of uw gebruik van het werk.
- Niet-commercieel — U mag het werk niet gebruiken voor commerciële doeleinden.
- Geen aanvullende restricties — U mag geen juridische voorwaarden of technologische voorzieningen toepassen die anderen er juridisch in beperken om iets te doen wat de licentie toestaat.

Correspondentieadres: Adriaan van Os, email adriaan@adriaan.biz

Twaalf Stellingen, ter overdenking.

1. De orgelbouw uit de jaren 1950-70 wordt, vooral waar het werk van de betere orgelmakers betreft, thans te zeer in negatieve zin beoordeeld.
2. Het orgel is een historisch instrument. Het hoogtepunt van de ontwikkeling, hoewel deze in de diverse landen op geheel verschillende wijze heeft plaatsgevonden, ligt rond 1700. Alle voortgang daarna is als nabloei en op de duur als verwording te beschouwen. Dat orgels uit de 19de eeuw nu wel als voorbeeld dienen voor bouw van nieuwe orgels werpt vragen op, ook al is het een feit, dat in de 19de eeuw enige indrukwekkende instrumenten tot stand zijn gekomen.
3. In nieuwe orgels, vooral de kleinere, worden vaak te veel fluitstemmen in verhouding tot registers van de Prestantenfamilie gedisponoerd.
4. Trompet 8 vt is het belangrijkste en oudste pedaalregister. In dit licht gezien is men bij het veelvuldig disponeren van de combinatie Fagot 16 vt en Schalmei 4 vt als enige pedaaltonswerken na 1950 van onjuiste gedachten uitgegaan.
5. Na J.S.Bach hebben de werkelijk grote componisten, op enkele uitzonderingen na, zich nauwelijks met het orgel bezig gehouden. Dit vrandert met het optreden van César Franck,
6. Het positieve van de heruitgave van de handschriften van Broekhuysen is, dat wij nu de beschikking hebben over gegevens van veel instrumenten die niet in andere bronnen zijn genoemd. Het negatieve effect daarbij is het risico op verkeerde conclusies, gezien de onbetrouwbaarheid van deze gegevens.
7. Broekhuysen moet een niet al te intelligente man zijn geweest: Afgezien van de ontelbare fouten in zijn orgelbeschrijvingen geeft hij bij bijna elk orgel de uit eigen brein ontsproten aanvulling: Tremulant, Ventil. In de meeste gevallen is die toevoeging onjuist. Ook ziet het er naar uit, dat hij bij de sterkte der vulstemmen vaak maar wat fantaseert.
8. Wat orgelmuziek betreft is de ontdekking van de Zellerfelder Tabulaturen door Prof Gustav Fock de vondst van de 20ste eeuw. De wijze waarop de eerste maal werken hieruit zijn uitgegeven is op dat gebied de grootste fout van die eeuw.
9. Publicatie van resultaten van research, door enkelen verricht, betreffende metingen van kassen, laden en pijpwerk en hun samenhang ook in verband met de metingen van de ruimte, waarin de instrumenten zich bevinden, zou van eminente historische, artistieke en wetenschappelijke betekenis zijn. De kans bestaat, dat al deze kennis voor het nageslacht verloren gaat.
10. De laatste tijd heeft men zich wel beroepen op het Carter van Venetië, dat zegt, dat bij monumenten de in de historie ontwikkelde situatie moet worden gerespecteerd. Men legt dit gewoonlijk zo uit, dat toevoegingen die het geheel te zeer aantasten kunnen worden geëlimineerd. Het is een geluk, dat bij veel reconstructies van orgels in Nederland en daarbuiten na 1950 dit "niet passend" ruim is genomen. Men denke aan orgels te Zwolle, Leens, Berlikum, Leeuwarden, Geesteren, Hoogkeppel, Groningen Martini, Cuyck, Uithuizen, Leiden, Muri, Rysum, Wasselone, Rodez, Albi, om maar enkele (waaronder weinig uit de laatste tijd) te noemen. Het kan zijn dat bij restauraties van kerkgebouwen in de provincie Groningen het "niet passend" te ruim is genomen (Kantens).
11. Er is een duidelijke parallel te trekken tussen de laatste verbouwing van het hoofdorgel in de Walburgkerk te Zutphen en het laatst ingediende plan (van dezelfde adviseur en dezelfde orgelmaker) tot omwerking van het hoofdorgel in de Der Aa-kerk te Groningen. In Zutphen was de artistieke waarde van het orgel vóór de ombouw duidelijk minder overtuigend dan in Groningen. Grote voorzichtigheid is geboden bij de Groningse plannen.
12. Het lijkt een gemiste kans te zijn, dat een eerder plan voor twee orgels in de Walburgkerk in Zutphen geen doorgang kon vinden. Dit plan hield in: Reconstructie van het Bader-orgel en herplaatsing vóór het Maria-portaal (toegegeven: een moeilijke operatie), plaatsing van het Lohman-orgel uit de buiten gebruik gestelde Broederkerk te Zutphen vóór de toren in de Walburgkerk op de plaats waar nu het Bader / Timpe / Reil-orgel staat en uitbreiding daarvan met een bovenwerk (plaats daartoe naar het schijnt door Lohman al gereserveerd) met overgebleven pijpen en laden van Timpe uit het Walburg-orgel. (Er is anders beslist: het Lohman-orgel ging naar Heusden).

13. In navolging van Wesley¹ een 13de stelling: Een 16 voets discant-register is van grote betekenis voor gemeentezangbegeleiding. Tot dit doel heeft de z.g. "faseindeling" van 16 voets registers bij orgels met aangehangen pedaal geheel geen betekenis. Voor de orgelliteratuur is het nauwelijks van waarde. Past men dit systeem toe bij 18de of 19de eeuwse orgels, dan is dat een - wel is waar geringe - aantasting van historisch materiaal.

Nog één:

Het was in de jaren twintig een specialiteit van De Koff op dorpsorgels de Trompet te vernieuwen.

- En de uitgaven van orgelkorallen voor 2 klavieren t/m J.S.Bach zonder C-sleutel
- over het huidige orgelspel en niet alleen muziek voor orgel.

Eén der ergernissen bij het instuderen en doorspelen van muziek, is het feit, dat je telkens moet onderbreken om om te slaan.

Ik meen mij te herinneren, dat J.G.Walther in zijn manuscripten rekening houdt met de nogelijkheid dat de bespeler zelf tijdens het spel kan omslaan. Een halve lege badzijde komt bij hem voor. Wat is belangrijker een "mooi uitzijende uitgave" of één waaruit je prettig zonder ergernis kunt muiceren, als je alleen bent?

¹ . . . . . 12 short Pieces, inwerkelijkheid 13 !